

A SZOCIALISTA GAZDASÁG FEJLŐDÉSÉNEK FELTÉTELEI A SZOVJET ÉS A MAGYAR JOG TÜKRÉBEN

A Magyar Szovjet Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia Jogi Állandó Bizottsága
rendezésében 1952 márc. 18-án tartott előadás

VILÁGHY MIKLÓS

1. 1931. júniusában, az első sztálini ötéves tervidőszak fele útján értekezletre gyűltek össze a Szovjetunióban a gazdaság vezető funkcionáriusai.

Erre az időre, az 1931. év derekára a munkáshatalom által vezetett szovjet gazdaság már a fejlődés hatalmas útját tette meg, óriási belső és nemzetközi nehézségeket győzött le. A Bolsevik Párt és a munkásosztály erőfeszítései győzelemre vitték a szovjet iparosítás politikáját, felhalmozták a nehézipar megteremtéséhez szükséges anyagi eszközöket, lerakták az ország egész gazdaságának átalakítására képes nehézipar alapzatát. A népgazdaság össztermelésében az ipar túlsúlyra jutott a mezőgazdasággal szemben. Az első ötéves terv során óriási méretű építő munka indult meg, új gyárak, szovhozok, kolhozok jöttek létre. Kibontakozott a dolgozók millióinak szocialista versenye, kialakulóban volt az új munkafegyelem. A XVI. Pártkongresszus megbízta a Párt Központi Bizottságát, biztosítsa a továbbiakban is a szocialista építés harcát, bolsevik ütemét és érje el, hogy az ötéves tervet valóban négy év alatt teljesítsék. Ilyen körülmények között ült össze 1931. júniusában a szovjet gazdaság funkcionáriusainak értekezlete.

Az értekezleten Sztálin elvtárs a marxizmus-leninizmus dialektikus módszerének zseniális alkalmazásával mélyrehatóan elemezte a szovjet gazdaság állapotát és megállapította, hogy az utóbbi időben a szovjet ipar fejlődésének feltételei megváltoztak: új helyzet állt elő, amely a vezetésnek új módszereit követeli meg. Az új feltételeket s az ezeknek megfelelő új munkamódszereket Sztálin hat pontban foglalta össze; felvetette a munkaerő, a munkabér, az egyszemélyi felelős vezetés, az új műszaki értelmiség, a régi értelmiséghez való viszony s az önálló gazdasági elszámolás kérdéseit s kifejtette, miképp kell irányítani az ezekben a kérdésekben mutatkozó új feltételek között a gazdasági építő munkát.

A sztálini útmutatások, a Bolsevik Párt vezetése nyomán mozgásba jött az új irányban a szovjet államapparátus. Határozatok, rendeletek, jogszabályok, új szocialista jogintézmények születtek. S a helyes politikai vonal, a Párt következetes harca, a szovjet állam és jog hatékony segítsége, a dolgozó tömegek odaadó munkája sikerre vezetett: a szovjet ország győztesen fejezte be határidő előtt az első sztálini ötéves tervet s biztosan haladt tovább a szocialista gazdaság fejlesztésének útján.

2. Az az új helyzet, azok az új feladatok, amelyeket Sztálin 1931-ben a szovjet gazdaságra nézve megállapított, a hároméves terv végéfelé s az ötéves terv eddig eltelt két évében nálunk is jelentkeztek.

Hároméves tervünk végrehajtása során a fasiszta háborúban erősen szétzilált és jelentékeny mértékben elpusztult népgazdaságunkat újjáépítettük, helyreállítottuk. A hároméves terv szilárd alapot teremtett népgazdaságunk további, az eddiginél is gyorsabb fejlődése számára. Első — időközben fel-emelt — ötéves tervünkben kitűzhattük népgazdaságunk újjáalakításának, agrár-ipari országból ipari-agrár országgá változtatásának feladatát. A feladat megvalósítása során máris komoly eredményeket értünk el. Népgazdaságunkban az ipar túlsúlyra jutott: országunk mezőgazdasági országból ipari országgá vált.

Ez a fejlődés, a helyreállítási szakasz befejezése, gazdaságunk szerkezetének átalakulása nálunk is új helyzetet, új feladatokat eredményezett a gazdasági építő munkában. Gerő elvtárs a Magyar Dolgozók Pártja II. kongresszusán elemezte ezt az új helyzetet s a legfontosabb feladatokat a munkaerő tervszerű toborzásában és kiképzésében, a szocialista munkabérendszert kifejlesztésében, széles népi műszaki értelmiség kialakításában, felelős egyszemélyi vezetésben, végül a vezetés s az ellenőrzés munkájának megjavításában jelölte meg.

Amint a szovjet állam és jog annak idején új fejlődésnek indult a szovjet gazdaság új helyzetének, új feltételeinek megfelelő irányban — amint a szovjet állam határozatai, törvényei és rendeletei hatalmas emelők voltak a szovjet szocialista gazdaság építésére, az ötéves tervek valóráváltására, ugyanúgy a mi államunk határozatai, törvényei és rendeletei, a mi jogunk is új intézményeket hozott létre az új feladatoknak megfelelően s hatalmas cselekvő erőt jelent népgazdaságunk építése, a szocializmus építése útján.

3. A szovjet és a magyar fejlődés tapasztalatait általánosítva azt állapíthatjuk meg, hogy *a szocialista gazdaság fejlődése a helyreállítás szakaszának végén, a gazdaság újjáalakítása periódusának kezdetével új helyzetbe, új feltételek közé kerül.* Az új helyzet, az új feltételek új korszakot jelentenek a szocialista állami szervezet munkája, a szocialista jog fejlődése szempontjából is. Új jogi intézmények jönnek létre, amelyeknek az a feladatuk, hogy tevékenyen közreműködjenek a szocialista alap megszilárdításában, a szocialista gazdaság továbbfejlesztésében.

Azok a kérdések, amelyek a szocialista gazdaság fejlődésének ebben a szakaszában felmerülnek, azok az új feltételek, amelyek között a szocialista gazdaság fejlődik, természetesen nem mind egyformán érintik a szocialista jog területét. Egyes kérdések, amilyenek a régi értelmiséghez való viszony vagy a termelőeszközök jobb kihasználásának, a termelés egyenletesebbé tételének kérdései — bár természetesen döntő fontosságú kérdései az állami munkának, nem olyanok, amelyek jogszabályok tartalmában jelentkeznek, hanem inkább az állami apparátus mindennapi következetes munkájában oldhatók meg.

Más kérdések, amilyenek a munkabér, az egyéni vezetés vagy az önálló gazdasági elszámolás kérdései viszont — bár nem kevésbé gyakorlati jellegűek — jogszabályok széles körében jutnak kifejezésre s ezért a jogi tanulmányozásra is több alkalmat adnak.

Ilyen értelemben vetek fel s igyekszem tanulmányozni a következőkben *öt kérdést*, amelyek népgazdaságunk fejlődésének mai szakaszában a gazdasági munka alapvető kérdései, fő feladatai közé tartoznak s megvizsgálom ezek vetületét a szovjet és a magyar jog tükrében. Ezek a kérdések : *a munkaerő, a munkabér, a munkafegyelem, az egyszemélyi felelős vezetés és az önálló gazdasági elszámolás* kérdései. A vizsgálati módszer mindegyik kérdésben az lesz, hogy rövid elvi bevezetés után összefoglalom a szovjet jog legfontosabb rendszabályait az adott kérdésben, majd megvizsgálom, hogyan hasznosította a magyar jog a szovjet tapasztalatokat a kérdéses területen. Befejezésül néhány *elméleti következtetést* igyekszem majd levonni a vizsgált anyag alapján.

I

A munkaerő

1. A munkaerő kapitalista viszonyok között a burzsoá állam megoldandó feladataként általában nem jelentkezik. A kapitalizmusnak, mint társadalmi rendszernek szükségszerű velejárója az állandó munkanélküliség, aminek folytán a kapitalista gazdaság állandóan el van látva a szükséges számú munkaerővel. A kapitalista gazdaság ezenfelül — különösen az imperializmus korában, amikor a termelés társadalmi jellege és az egyéni kisajátítás közötti ellentmondás ennek minden következményével a végletekig kiéleződik — csak igen keveset vagy egyáltalában nem fejlődik, aminek következtében a kapitalista gazdaság munkaerőszükséglete viszonylag csekély. Ezt a csekély munkaerőszükségletet mindig el tudja látni a munkanélküliek serege, akik a falun egyre fokozódó nyomor elől menekülve tódulnak az iparba, a városba.

Egészen más a helyzet a szocializmus viszonyai között, akkor, amikor a munkáshatalom már befejezte a népgazdaság helyreállításának feladatát és a gazdaság teljes újjáalakításának, gyors ütemű szocialista fejlesztésének feladatát tűzte maga elé. A hatalmas arányú fejlődés hatása alatt gyorsan megszűnik a kapitalizmusban még krónikus munkanélküliség s a gazdaság gyors ütemű fejlődése egyre nagyobb és nagyobb munkaerőszükségletet, munkaerőhiányt idéz elő. Ezt a szükségletet már nem lehet a faluról sem fedezni, mert a proletárdiktatúra viszonyai között a parasztság rétegződésének további elmélyülése, a közép- és különösen a szegényparasztság elnincstelenedése is megszűnik s ezzel megszűnik a munkaerőnek a városba vándorlása is. Ezzel a fejlődéssel párhuzamosan továbbá a munkaerővel szemben támasztott szakmai

követelmények is emelkednek, mert az ipari technika egyre fejlettebbé, bonyolultabbá válik.

Ilyen viszonyok között, ilyen feltételek mellett a munkaerő kérdése két oldalról, két vonatkozásban merül fel. Egyrészt, mint meghatározott számú ember problémája, akiknek munkaerejére az iparban adódó új feladatok megoldásához szükség van. Ez a kérdés *mennyiségi oldala*. Másrészt mint a szakképzés problémája, olyan szakemberek kérdése, akik a fejlődő, egyre bonyolultabb ipari technikából adódó követelményeknek meg tudnak felelni. Ez a kérdés *minőségi oldala*.

Sztálin elvtárs bevezetőben említett híres beszédében a szocialista viszonyok között jelentkező munkaerőprobléma mindkét oldalát tudományos pontossággal kimutatta és megjelölte a probléma megoldásának helyes útjait is. »... a dolgoknak szabad folyást engedő politikáról át kell térnünk — mondotta Sztálin elvtárs — arra a politikára, mely az ipar számára a munkásokat *szervezett úton* toborozza. Ennek viszont csak egy útja van — a gazdasági szervezeteknek szerződést kell kötniök a kolhozokkal és a kolhozparasztokkal.«¹ Rámutatott Sztálin elvtárs az új helyzetre a szakképzett munkaerőszükséglet szempontjából is. »Ha a Szovjetunió szocialista iparosításának programját valóban meg akarjuk valósítani, akkor ma háromszor, ötször annyi mérnöki és technikusit erőt és ipari vezető embert kell a magunk számára biztosítani, mint eddig.«²

2. A sztálini útmutatások nyomán a Bolsevik Párt irányítása mellett szovjet jog a munkaerőprobléma megoldására a sajátos intézmények egész sorát hozta létre.

A munkaerő probléma számszerű oldalát elsősorban a *munkaerőtoborzás* intézményei oldották meg. A munkaerőtoborzás gyakorlati lebonyolítása során a szovjet jog *két új típusú szerződésfajta*val bővült. Az egyik szerződésfajta a munkaerő felvételében történő közreműködés alkalmából a kolhozokkal jön létre. A kolhozok e szerződés alapján — a Bolsevik Párt által kiadott és az állami toborzó szervek által megvalósított irányvonalnak megfelelően — arra kötelezik magukat, hogy a maguk szervezeti-politikai erejével közreműködnek meghatározott számú, eddig a kolhozokban dolgozó munkaerőnek az iparba való átirányításánál. A másik szerződésfajta magukkal az ipari munkára elszegődött kolhozparasztokkal jön létre. Ez a szerződésfajta a minden munkaszerződésre jellemző alapvető feltételeken kívül, amilyen a két szerződő fél akaratnyilvánítása arra, hogy munkaviszonyt létesítenek, egy sor speciális feltételt tartalmaz. Szabályozza a szerződés a munkára jelentkező kolhoztagnak más vidékre való utazásával felmerülő kérdéseket, különleges kedvezményeket biztosít arra az esetre, ha a szerződő kolhozparaszt a szerződés lejárta után is az iparban kíván maradni s végül rendelkezéseket tartalmaz, amelyek felvilágo-

¹ Sztálin ; A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 400. l.

² Sztálin ; A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 409. l.

sítják a kolhozparasztot az ipari munkára vonatkozó általános rendelkezésekről, a munkabérről, a szabadságról, a munkafegyelem megtartásának kötelezettségéről stb.

A szakképzett munkaerővel való ellátást biztosító szovjet rendelkezések közül jelentőségében kiemelkedik a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének 1940. október 2-án kelt rendelete a szakképzett káderek állami munkaerőtartalékairól. Ez a rendelet teremtette meg a sztálini útmutatások alapján az ipar szakmunkásokkal való ellátásának szocialista rendszerét. A rendelet értelmében az állami munkaerőtartalékok közé tartozó fiatal polgár a gyári üzemi oktatás során hat hónapig vagy az ipari tanulóiskolában, illetőleg a vasutasiskolában két évig tartó tanulás után további négyévi *kötelező szakmai gyakorlatot* folytat, mint valamelyik állami vállalat vagy más állami szerv munkása. Az állami munkaerőtartalékok keretén belül külön kategóriát jelentenek azok a fiatal dolgozók, akik felső- vagy középfokú szakiskolát végeztek. Ezek az iskola elvégzése után háromévi *kötelező szakmai gyakorlatot* folytatnak.

3. A magyar népgazdaság fejlődésében a hároméves terv utolsó hónapjaiban kezdett mutatkozni az az új helyzet, amelynek kialakulását Sztálin elvtárs a szovjet gazdaságra vonatkozólag 1931-ben állapította meg. A munkanélküliség a hároméves terv vége felé megszűnt, az ötéves terv az egész gazdaság újjáalakításának feladatát tűzte a magyar nép elé. Az ebből adódó helyzetben Pártunk vezetése nyomban hasznosította a Szovjetunió tapasztalatait. »Magyarországon — írta Gerő elvtárs a Pravdában 1950. január 1-én megjelent cikkében — a felszabadulás előtt a szakmunkásoknak túlnyomó részét a kisipar képezte ki. A tőkés rendszerben, amikor a szakmunkásutánpótlás szükséglete igen csekély volt, a szakmunkáskáderek képzésének ez a kézműves jellege nem okozott nehézséget. Más a helyzet azonban a népi demokratikus Magyarországon, mely szocialista ipart épít s melynek ezért aránylag rövid idő alatt igen nagy számú új, magasan képzett szakmunkásra van szüksége.«³

Pártunk irányvonalának megfelelően a Minisztertanács 1950. január 8-án határozatot hozott az ipari munkaerőgazdálkodásról és szakképzésről. A határozat átalakította az ipari tanulóiskolák, az átképzőtanfolyamok és a továbbképző tanfolyamok rendszerét, újból szabályozta a tanulóképzés időtartamát és módszerét. A 8/1950./I. 9./M. T. számú rendelettel létrejött a Munkaerőtartalékok Hivatala, amelynek feladata lett a magyar népgazdaság részére elsősorban ipari tanulóképzés útján, a szükséges szakmunkaerőt biztosítani. A Munka Törvénykönyvének XV. fejezete a szovjet tapasztalatokat értékesítve, létrehozta a kötelező szakmai gyakorlat intézményét, amelyet további rendeletek részleteiben is szabályoztak egyrészt a fiatal szakmunkásokra, másrészt a közép- és felsőfokú szakiskolát végzett ifjú szakemberekre.

³ Gerő: Harcban a szocialista népgazdaságért. Szikra 1950. 613. 1.

A szakképzés szocialista átszervezésével párhuzamosan kialakult nálunk is a munkaerőtoborzás állami rendszere. A 40/1951./II. 11./ M. T. számú rendelet kimondotta, hogy a népgazdaság gyorsütemű fejlesztése által indokolt munkaerőszükségletet részben toborzás útján kell fedezni. A toborzásra való jelentkezés önkéntes, csak felvilágosítás és meggyőzés útján szabad toborozni. A toborzást az előzetesen megállapított és jóváhagyott toborzási terv alapján a toborzásban érdekelt vállalatok végzik a községi (városi, városi kerületi) tanácsok végrehajtóbizottságainak közreműködésével. Részben megvalósította jogunk a toborzási munkaszerződésnek a szovjet jogban ismert típusát is. A munkaerőt toborzó vállalat a toborzásra jelentkező dolgozóval határozott időtartamra szóló írásbeli munkaszerződést köt. A szerződés megkötésével egyidejűleg a toborzott dolgozó pénzbeli jutalmat kap, amely a szerződés lejártáig előlegnek számít. Szabályozza a rendelet a toborzásra jelentkezett dolgozók elszállításával, elszállásolásával, munkábaállításával kapcsolatos kérdéseket is.

Ilyen módon jogunk a munkaerőprobléma megoldása terén messzemenően hasznosította a szovjet tapasztalatokat. Az ezzel kapcsolatos szovjet jogintézmények közül egyelőre nem került bevezetésre a mezőgazdasági termelészövetkezetekkel kötött toborzási szerződések típusa, mert ezt csak a mezőgazdaság szocialista fejlődésének nálunk még el nem ért, magasabb fokán lehet megvalósítani.

II

A munkabér

1. A munkabér a kapitalizmusban s a munkabér a szocializmusban oly gyökeresen különbözik egymástól, hogy a két azonos néven nevezett társadalmi jelenség között a pénzforma külső hasonlóságán felül csaknem semmi közös vonás nincsen. A munkabér a kapitalizmusban egyfajta árunak, éspedig a munkaerőnek, mint árunak ára. A munkareő, mint áru és a munkabér, mint ezért az áruért járó ellenérték, magában foglalja a tőkés társadalmi rend bonyolult összefüggéseinek, ellentmondásainak egész rendszerét. Kifejezi azt, hogy a munkás a kapitalizmus viszonyai között meg van fosztva a termelőeszközök birtokától, kénytelen tehát munkaerejét eladni, ha meg akar élni. Ezért az áruért a tőkés a körülmények szerint változó árat fizet, legfeljebb azonban annyit, amennyit a tőke értékesítési lehetősége megszab, tehát nem alkalmaz munkást, ha az nem termel számára több értéket, mint amennyit munkabérében megkap.

A szocializmus viszonyai között, amikor a termelési eszközök társadalmi tulajdonban vannak, megszűnt a kizsákmányolás a a munkaerő árjellege, a munkabér sem a munkaerő ára többé. A munkabér szocialista viszonyok között a társadalmi termelés eredményének az a része, amely a szocialista gazdasági

terv szerint a munkás személyes, egyéni felhasználására jut az általa végzett munka mennyiségének és minőségének megfelelően. A munkabér ezek szerint a szocializmusban a szocializmus elvének, a munka szerinti elosztás elvének egyik legfőbb eszköze : a dolgozó munkája ellenében annyit kap a társadalom rendelkezésére álló fogyasztási javakból, amennyi munkája mennyiségének és minőségének megfelel. A munkabér nagyságát a szocializmusban nem valamiféle értékesítési lehetőség, hanem az szabja meg, hogy mennyi a társadalmi össztermék, mennyit termelt a társadalom s a különböző levonások után mennyi marad a termelők közötti közvetlen elosztásra. A társadalmi termelés emelkedése tehát egyenes arányban van a munkabér emelkedésével. Minél nagyobb a társadalmi termelés eredménye, annál nagyobb a munkabér. A szocialista társadalomban érvényesülő bérrendszer ezenfelül szerves része a szocialista állam gazdasági életét meghatározó népgazdasági tervnek. A tervben azt is előírnyozzák, hogy a tervszerű termelés eredményéből munkabérek formájában mennyi kerül közvetlen szétosztásra a termelők között.

A marxizmus-leninizmus klasszikusai, köztük különösen Sztálin elvtárs, konkretizálták a szocializmusnak ezeket az elvi tételeit a gyakorlatban s meghatározták a szocialista bérrendszer alapelveit. Sztálin elvtárs a szovjet gazdaság vezetőinek értekezletén mondott beszédében ezeket mondotta : »Marx és Lenin azt mondják, hogy a szakmunka és a nem szakképzett munka közti különbség a szocializmusban is meglesz még az osztályok megszűnése után is, hogy ennek a különbségnek csak a kommunizmusban kell eltűnnie és hogy ennek következtében »a munkabért« még a szocializmusban is a munka arányában, nem pedig a szükségletek arányában kell fizetni.«⁴ »Az egyenlődsdi oda vezet — mondotta továbbá Sztálin elvtárs, hogy a tanulatlan munkás nincs érdekelve abban, hogy szakmunkás váljék belőle és ily módon meg van fosztva az előrehaladás perspektívájától és emiatt az üzemben »nyaralónak« érzi magát, aki csak ideiglenesen dolgozik, csak azért, hogy »keressen egy kis pénzt« és aztán továbbálljon »szerencsét próbálni« valahová máshová. Az egyenlődsdi oda vezet, hogy a képzett munkás kénytelen egyik üzemből a másikba átmenni mindaddig, amíg végre olyan üzemre nem akad, ahol kellőképen tudják értékelni a képzett munkást.«⁵

2. A szovjet jog valóra váltotta Sztálinnak, a Bolsevik Pártnak ezeket az útmutatásait és kialakította a szocialista bérrendszer alapvető formáit. A munka szerinti elosztás elvének megfelelően a szovjet munkajog rendelkezései szerint a munkabér alapvető formája a teljesítménybér, és pedig ennek a munkadarabokra, munkaegységekre alapított legkövetkezetesebb formája, a darabbér. A szovjet munkajog a darabbérrendszernek két fő formáját valósította meg : az egyenes vagy közvetlen darabbért és a progresszív darabbért. Egyenes vagy közvetlen

⁴ Sztálin ; A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 402. 1.

⁵ Sztálin ; A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 402. 1.

darabbér esetében az egyes munkadarabra, a teljesítményegységre eső munkabér mértéke nem függ attól, hogy a munkás a normát teljesíti-e vagy sem, hanem a munkás keresete a munka eredményével egyenes arányban növekszik. A progresszív darabbér a teljesítménynorma meghatározott színvonalán felül emelkedő egységbéreket állapít meg. A teljesítménybérrendszer mellett a szovjet munkajog ismeri az időbérrendszert olyan munkakörökre, ahol a teljesítményt közvetlenül mérni nem lehet. Ezeken a munkabérformákon felül a szovjet munkajog a teljesítmény szerinti díjazás elvének hatalmas eszközt valósította meg a szocialista bérrendszer egy külön formájának, a prémiumrendszernek megvalósításával. A prémiumrendszer lényege az, hogy a munkás az alapbéren felül meghatározott feladatok teljesítéseért külön jutalmat, prémiumot kap. Ezt a rendszert a Szovjetunióban a Népbiztosok Tanácsának 1929. október 13-án kelt rendelete vezette be s utóbb számos rendelet fejlesztette tovább.

A szovjet munkabérrendszer szerves részét teszik azok a jogszabályok, amelyek a munkabérekkel való tervszerű gazdálkodást, a munkabérek tervezését és a beralap tervszerű felhasználását biztosítják. A dolgozók alapvető csoportjainak átlagos munkabérét és munkaberalapját évi és negyedévi beralaptervek állapítják meg. A beralapterv az önköltséggel való összefüggés folytán fontos része a termelési előirányzatnak. Az a célja, hogy a vállalat, illetőleg az iparág dolgozóinak munkabéréhez szükséges pénzmennyiséget megjelölje s ezzel biztosítsa a kérdéses időszakra kitűzött termelési feladat végrehajtását. A beralap összetételét a Szovjetunióban jelenleg a Központi Statisztikai Hivatalnak a Népbiztosok Tanácsa által jóváhagyott 1949. február 24-i utasítása, felhasználását pedig az állami bankszervezet kiépítésére és működésére vonatkozó, az 1930. év óta sorozatosan keletkezett törvények és egyéb jogszabályok szabályozzák.

3. A magyar népgazdaság fejlődésében a szocialista bérrendszer kialakítása s ezen a területen a Szovjetunió tapasztalatainak következetes érvényesítése az 1949. év folyamán került napirendre. Rákosi elvtárs a Magyar Dolgozók Pártja Nagybudapesti Választmányának 1949. augusztus 31-i értekezletén élesen bírálta a felszabadulást közvetlenül követő években kialakult bérrendszert, amely nem teszi kellőképp érdekeltté a munkást a termelésben, bonyolult és áttekinthetetlen, nem szolgálja kellőképp a szocialista elosztás elvét sem. A beralap tervezésének kérdése valamivel később, az ötéves terv első évében, a tervezés metodikájának általános fejlődésével párhuzamosan vetődött fel.

A magyar jog szabályai — követve a Párt irányvonalát — a Szovjetunió tapasztalatai nyomán átalakították a magyar bérrendszert és meghonosították a munkabér szocialista formáit. 1950 tavaszán és nyarán került bevezetésre nálunk a szocialista teljesítménybér legkövetkezetesebb formája, a darabbér. Ezzel egycsapásra megszűnt a bérrendszer bonyolultsága, áttekinthetlensége, a munkás a darabbérrendszerben bármikor kiszámíthatja és ellenőrizheti kere-

setét, a munkabér csak az elvégzett munka mennyiségéhez és minőségéhez igazodik, aszerint alakul, hogy a munka több vagy kevesebb, nehezebb vagy könnyebb. A darabbérrendszer bevezetésével egyidőben megkezdődött a prémiumrendszer bevezetése is. A 137/1950./V. 10./M. T. számú rendelet a műszaki, valamint az irányító munkát végző adminisztratív dolgozókra vonatkozólag vezette be a prémiumrendszert. A dolgozók elé a vállalat igazgatója tűz meghatározott feladatokat, amelyeknek elérése esetében a dolgozó prémiumban részesül. A prémiumrendszer bevezetéséről szóló rendelet biztosította azt is, hogy az ebben a rendszerben rejlő külön jutalmazási lehetőség elsősorban a gazdaság fejlesztése szempontjából legfontosabb kérdések megoldását segítse elő: a termelés emelését, az önköltség csökkentését, a minőség javítását. Lehetővé teszi a rendelet azt is, hogy a prémiumfeltételeket utóbb megváltoztassák, ha a prémiumrendszerben dolgozók munkája szempontjából más gazdasági cél elérése került előtérbe. A prémiumrendszert az elmúlt évben a 106/1951./V. 5. M. T. számú rendelet a fizikai dolgozókra vonatkozólag is bevezette s kimondotta, hogy a prémiumrendszert elsősorban ott kell alkalmazni, ahol az egyéni munkaeredményt számszerűen vagy egyébként egyértelműen meg lehet állapítani. A prémium alapjául szolgáló feladatokat és a prémium mértékét az anyagtakarékosság, a termelési költség csökkentése, a minőség javítása vagy a termelés emelése érdekében a vállalat igazgatója tűzi ki. A darabbér, valamint a prémiumos bérrendszer mellett természetesen ismeri munkajogunk az időbért is azokra a munkakörökre vonatkozólag, ahol a munkateljesítményt közvetlenül nem lehet mérni. A legújabb jogfejlődés eredménye az, hogy a 215/1951./XII. 23./M. T. számú rendelet — korábbi belső határozatok tapasztalatait értékesítve — részletesen szabályozta a beralapgazdálkodás kérdéseit. A rendelet tételesen meghatározza, hogy mit kell a beralap terhére kifizetni és mit nem, megállapítja továbbá a beralap tervezésének, valamint a felhasználás ellenőrzésének általános rendszerét.

Ezekkel a jogszabályokkal a magyar munkajog bevezette azokat az alapvető intézményeket, amelyek a Szovjetunió tapasztalatai alapján a szocialista bérrendszer legalkalmasabb formáiként alakultak ki.

III

A munkafegyelem

1. A munkafegyelem a szocializmusban két vonatkozásban különbözik alapvetően minden korábbi kizsákmányoló társadalom munkafegyelmétől. Minden korábbi kizsákmányoló társadalom munkafegyelme olyan fegyelem volt,

⁶ Lenin-Sztálin; A munkáról. Szikra 1950. 138. 1.

amely a társadalom egy elenyésző kisebbségének érdekeit szolgálta és azt célozta, hogy ez a kisebbség, az uralkodó osztály szabadon kizsákmányolhassa a többséget, az elnyomott osztályt. A kizsákmányoló társadalmak fegyelme olyan fegyelem volt, amelyet kívülről az uralkodó osztály tagjai és emberei erőszakoltak rá a dolgozókra a korbács, a deres vagy az éhség eszközeivel. Ezzel szemben a szocialista munkafegyelem alapvető vonása az, hogy maguknak a dolgozóknak a fegyelme olyan fegyelem, amely nem valamiféle kizsákmányoló kisebbség érdekében érvényesül, hanem az egész dolgozó nép, minden dolgozó érdekét szolgálja. Másfelől a kizsákmányoló társadalmi rendek munkafegyelme — éppen azért, mert az uralkodó kisebbség érdekeit szolgálta az elnyomott kizsákmányolt többséggel szemben — mindig kényszerjellegű volt. A fegyelem érvényesítésére az uralkodó osztálynak és megbízottainak a legkülönbélebb és sokszor a legdurvább kényszerítő eszközöket kell igénybe vennie. Ezzel szemben a szocialista munkafegyelem szabad és tudatos fegyelem, olyan fegyelem, amely a dolgozóknak az államhoz, a társadalomhoz és a munkához való megváltozott viszonyából táplálkozik s azon a felismerésen épül, hogy a dolgozók a szocialista társadalomban többé nem a tőkésnek, nem a földesúrnak, hanem saját maguknak dolgoznak.

A szocialista munkafegyelemnek ezeket a megkülönböztető vonásait Lenin és Sztálin teljes élességgel mutatták ki s egyben rámutattak arra is, milyen eszközökkel kell ezt az új fegyelmet, a felszabadult dolgozók együttműködésének fegyelmét megteremteni. Az új fegyelem megteremtésének alapvető eszköze a politikai nevelő, felvilágosító munka annak érdekében, hogy az állam, a társadalom, a munka megváltozott jellege a dolgozók széles tömegeiben tudatossá váljék. Emellett azonban a szocialista társadalom sem nélkülözheti a munkafegyelem megszilárdításának állami, jogi eszközeit. A szocialista állam által a munkafegyelem megszilárdítása érdekében alkalmazott kényszer természetesen nem valamiféle öncélú intézmény, hanem önmagában is, de különösen az egyéb ösztönző, nevelő intézkedésekkel kapcsolatban a szocialista munkafegyelemre, tehát a szabad és tudatos fegyelemre való nevelés célját szolgálja. A szocialista állam egyrészt a kiváló dolgozók ösztönzésével és jutalmazásával, másrészt a termelési rend megbontóinak büntetésével mutatja meg milyen irányban kell a dolgozók kommunista nevelését fejleszteni. Lenin különösen hangsúlyozta az állami kényszernek a neveléssel fennálló kapcsolatát. »Nem ment át eléggé a köztudatba — mondotta — . . . , hogy a bíróság a proletariátus és a szegény-parasztság hatalmi szerye, hogy a bíróság a fegyelemnevelés eszköze.«⁶

2. A szovjet munkajog a szocialista munkafegyelemre való nevelésnek ezt a célját háromféle rendszabály útján valósította meg. Először olyan intézkedésekkel, amelyek tárgyilag szabályozták a vállalatokban és a hivatalokban folyó munka rendjét és ezzel közrehatottak a fegyelmezetlenség megelőzésében. Másodsor, meghatározott kényszereszközök alkalmazásával a munkafegyelem

megsértőivel szemben, végül harmadszor, ösztönző eszközökkel, amelyek a fegyelemezett, kiváló munkát jutalmazzák.

Az első csoportba tartozó intézkedések közül kiemelkedő jelentősége van a Szovjetunióban a belső munkarend szabályainak, amelyeket jelenleg a Szovjetunió kormányának 1941. január 18-án kelt rendelete szabályoz. Ez a rendelet megkülönbözteti a Szovjetunió kormánya és a Szakszervezetek Központi Tanácsa által megállapított általános, típus munkarendet, az egyes iparágak sajátosságainak megfelelően a miniszterek és az illetékes szakszervezetek által kibocsátott munkarend-mintát s végül a vállalat igazgatója, illetőleg a hivatal főnöke által az üzemi bizottsággal egyetértésben kiadott belső munkarendszabályokat. Az ilyen módon megállapított belső munkarend határozza meg a dolgozók, valamint a vállalat, illetőleg hivatal vezetőjének a munka rendjére vonatkozó legfontosabb jogait és kötelezettségeit, a munkaidőt és annak felhasználását, a munkások és alkalmazottak felvételének és elbocsátásának rendjét, valamint a fegyelmezetlenség címén kiszabható büntetések nemeit is.

A munkarend ez utóbbi tartalma már a munkafegyelem megszilárdítását célzó jogi rendelkezések második csoportjába, a kényszereszközök közé tartozik. A szovjet jog a munkafegyelem megsértéséért háromféle felelősséget ismer: fegyelmi, büntetőjogi és anyagi felelősséget. A fegyelmi felelősséget a belső munkarend szabályai állapítják meg, amelyek feljogosítják a vállalat vagy a hivatal vezetőjét arra, hogy a belső munkarend szabályainak megsértőit meghatározott fegyelmi büntetésekkel sújtsa. Bizonyos vezető állású tisztviselőkre nem a belső munkarend szabályai, hanem a Szovjetunió Központi Végrehajtóbizottságának és Kormányának 1929. október 13-án kelt határozatával megállapított külön szabályok érvényesülnek. Külön szabályok vannak érvényben néhány, az állam életére nézve különösen jelentős foglalkozási ágban, amilyenek a vasút, a hajózás, a légi közlekedés, a villamosenergia szolgáltatás stb. Külön fegyelmi szabályok alá esnek a bírák is.

A szovjet jog — a Lenin által meghatározott irányban — kiépítette a munkafegyelemre való nevelés büntetőjogi eszközeit is. A szovjet büntetőtörvénykönyv szerint büntetőjogi felelősség alá esik a közlekedési munkások, a repülés és lég-hajózás munkásainak fegyelmezetlensége, ha az más emberek biztonságára különösen veszélyes, továbbá az egyéb dolgozók fegyelmezetlensége is, ha az baleset előidézésének veszélyével jár. A Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének 1940 június 16-án kelt rendelete alapján bűncselekménynek minősül a munkából való önkényes távozás és a munkából fontos ok nélkül való távollmaradás is.

A dolgozók anyagi felelőssége a Szovjetunióban a szocialista tulajdon megvédésére vonatkozó alkotmányos kötelezettségen alapszik. A munkaügyi törvénykönyv 83. §-a állapítja meg az általános kártérítési kötelezettséget azért a kárért, amely a dolgozó hibája következtében a vállalatot vagy hivatalt érte. A szovjet

munkajog az anyagi felelősségnek háromféle fokát ismeri : a havi munkabér egyharmadára korlátozott anyagi felelősséget, a teljes anyagi felelősséget s végül a fokozott anyagi felelősséget, amely meghatározott különösen fontos foglalkozási ágakban az okozott kár többszöröséig terjedhet.

A szovjet jog végül az intézkedések egész légióját tartalmazza, amelyeknek az a céljuk, hogy a legjobb munkásokat — a nekik egyébként is kijáró társadalmi megbecsülésen felül — a legkülönbözőbb módokon jutalmazza. Ilyenek a különféle kitüntetések, oklevelek, pénzbeli jutalmak, a bérrendszernek a jó munkások javára előnyöket biztosító rendelkezési, a sztahanovistáknak és egyéb kiváló munkásoknak járó kedvezmények.

3. A mi fejlődésünk során a munkafegyelem megszilárdításának kérdését Rákosi elvtárs vetette fel a Magyar Dolgozók Pártja Nagybudapesti Választmányának 1949. augusztus 31-én tartott ülésén, ahol kemény bírálatban részesítette azokat az igazgatókat és más vezetőket, akiknek nincs szívük vagy nincs bátorságuk, hogy megteremtsék a szocializmus építése érdekében feltétlenül szükséges fegyelmet. A Párt II. Kongresszusán tartott beszámolójában Rákosi elvtárs ugyancsak szóvá tette, hogy a munkafegyelem még meglévő lazasága rendkívül hátráltatja fejlődésünket. Az MDP Központi Vezetőségének 1951 november 30-i ülésén Rákosi elvtárs különösen részletesen foglalkozott ezzel a kérdéssel s megállapította : »A legfontosabb fegyelmezési eszköz — ismételjük — annak a szellemnek a kialakítása, amely elítéli, megbélyegzi a fegyelmeztelenséget, amelyben a fegyelem megsértése, igazolatlan kimaradás, selejtgyártás szegyen és gyalázat. Azokkal szemben, akiknél a figyelmeztetés, a meggyőzés, a fegyelmezett munkások példamutatása nem használ, természetesen keményebb eszközöket fogunk igénybevenni, . . .«. A munkafegyelem kérdését, mint soron következő feladatot jelölte meg Gerő elvtárs is a januári országos aktívaértekezleten.

A magyar jog ezen a területen is értékesítve a szovjet tapasztalatokat, a szocialista munkafegyelemre nevelés érdekében ugyancsak háromféle rendelkezést valósított meg. A magyar munkajog is tartalmaz olyan rendszabályokat, amelyek a belső munkarend szilárd meghatározásával, a fegyelmeztelenség megelőzését szolgálják. Szabályozza a magyar munkajog a fegyelmeztelenség fegyelmi, büntetőjogi és anyagi következményeit, végül nagyszámú rendelkezést tartalmaz a kiváló, fegyelmezett dolgozók jutalmazására.

A belső munkarend szabályozása terén a magyar jog értékesítette azt a tapasztalatot, amely ennek a szabályozásnak a Szovjetunióban megvalósított hármas rendszerében tükröződik. A 2.020/1950. (XI. 4.) számú minisztertanácsi határozat megállapította a belső munkarend általános mintáját. Ennek alapján az egyes miniszterek a szakszervezetekkel egyetértésben az egyes iparágak sajátosságainak megfelelő iparági munkarendmintákat bocsátották ki, végül pedig a vállalatok igazgatói az üzemi bizottságokkal egyetértésben határozták meg a vállalati munkarendnek az illető vállalatban érvényes szabályait.

A munkafegyelem megsértéséért való felelősség szabályozása terén ma már ismeretes a magyar jogban a felelősség mindhárom formája: a fegyelmi, büntetőjogi és az anyagi felelősség. A fegyelmi felelősség alapelveit a Munka Törvénykönyvének XI. fejezete, valamint a vállalatokban és a hivatalokban érvényesülő fegyelmi szabályzatok állapítják meg. Egyes különleges foglalkozási ágakra, amilyenek a MÁV és egyéb közlekedési vállalatok, a Posta stb., nálunk is különleges fegyelmi szabályzatok érvényesülnek. Ezek a fegyelmi szabályzatok kivétel nélkül az egyéni vezetés elve alapján állanak és a fegyelmi jogkört a vállalat, illetőleg a hivatal vezetőjének kezébe teszik le. A fegyelmi felelősség területén — ugyancsak a szovjet tapasztalatok példájára — külön intézkedések jöttek létre az önkényesen kilépők, az igazolatlanul távolmaradók és az azonnali hatállyal elbocsátottak rovására. Ilyenek a Munka Törvénykönyvének 36. §-a és a végrehajtási utasítás 17. §-a a táppénz és a szabadságidő csökkentéséről, a 15/1952. (II. 20.) M. T. számú rendelet a szolgálati lakások kiürítéséről és más hasonló rendelkezések.

A munkafegyelem megsértéséért való büntetőjogi felelősséget a magyar jog a tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 4. számú törvényerejű rendeletre alapítva az önkényes kilépés és az igazolatlan mulasztás súlyosabb eseteire vonatkozólag ismeri.

Ismeretes a magyar munkajogban a dolgozó anyagi felelősségének rendszere is. Ennek alapelveit a Munka Törvénykönyvének XII. fejezete és az ehhez fűzött végrehajtási utasítás állapítja meg. Az anyagi felelősség területén jogunk ma csak a korlátolt és a teljes anyagi felelősség esetét ismeri s ezt a két esetet aszerint különbözteti meg, hogy a károkozás gondatlanságból vagy szándékosan történt-e. A fokozott anyagi felelősség intézménye a magyar jogban eddig nem valósult meg, bár a fejlődés erre mutat, mert a kereskedelmi üzletekben és a raktárakban dolgozók anyagi felelősségét a Népgazdasági Tanács egyik határozata már ilyen irányban szabályozta.

A magyar jog ezek szerint számos vonatkozásban értékesítette a Szovjetunió tapasztalatait a szocialista munkafegyelem megszilárdítása érdekében. Kétségtől eltekintve ez az a terület, ahol még fel nem használt tapasztalatok széles tárháza áll rendelkezésre.

IV

Az egyszemélyi felelős vezetés

1. A vállalatok vezetése a kapitalizmusban a termelőmód belső ellentmondásainak megfelelően sajátos, antagonisztikus képet mutat. A kapitalista vállalat — különösen a fejlődés késői, monopólista szakaszában — az esetek túlnyomó részében részvénytársasági formában működik s ez a forma — legalább is a felszínen — a vezetés bizonyos kollektív módszereivel jár együtt. A részvény-

társaság közgyűlése, igazgatósága, felügyelőbizottsága valamennyien kollektív szervezetek s forma szerint az ő kezükben van a vállalat vezetése. Valójában persze az egyszemélyi vezetés a kapitalizmusban sem hiányzik. Az igazgatóságok, végrehajtóbizottságok, felügyelő- és ellenőrzőbizottságok mögött a valóságban mindig ott van az az egy ember, a monopólista vagy legtöbb esetben bizalmi embere, a vezérigazgató, aki a vállalatban élet-halál ura s a profit előállításának egyik legfontosabb szervezeti biztosítója. Ennek a kapitalista egyszemélyi vezetésnek igen sajátos vonásai vannak. Ez az egyszemélyi vezetés először is mélységesen *antidemokratikus* egyszemélyi vezetés: a dolgozó tömegekkel semmiféle kapcsolata nincsen, sőt éppen az a rendeltetése, hogy a dolgozó tömegekkel szemben hajtsa végre a monopólista érdekének megfelelő intézkedéseket. Ez az egyszemélyi vezetés továbbá *felelőtlen* egyszemélyi vezetés. A tőkés, illetőleg megbízottja senki másnak nem felelős, mint saját magának, saját anyagi érdekeinek.

A szocialista vállalatok és igazgatási egységek egyszemélyi vezetése mindkét vonatkozásban alapvetően különbözik a kapitalista vezetéstől. A szocialista vállalat vagy más igazgatási szerv vezetője egyénileg dönt és intézkedik ugyan a vállalat ügyeiben, mert ezt kívánja a rend és a szocialista gazdaság magasfokú szervezettsége, ez az egyéni vezetés azonban mindenkor *demokratikus* vezetés, olyan vezetés, amely a dolgozó tömegek érdekében, azokkal szorosan összeforrvan s állandóan azokra támaszkodva működik. »Meg kell tanulnunk — mondotta Lenin — hogy a dolgozó tömegek e viharos, a tavaszi áradások módjára minden mederből kitörő, gyűlésező demokráciáját összekapcsoljuk a munka idején tanúsított vasfegyelemmel, azzal, hogy a munka idején ellentmondás nélkül alávetjük magunkat egyetlen ember, a szovjet vezető akaratának.«⁷ A szocialista egyszemélyi vezetés ezenfelül mélységesen *felelős* vezetés. A szocialista vezető minden intézkedéséért, mulasztásáért, a vállalat vagy a hivatal munkájának eredményéért felelős Pártjának, osztályának, népének, államának.

2. A szovjet állam és jog a Bolsevik Párt, Lenin és Sztálin útmutatásait követve, megvalósította a szocialista felelős egyszemélyi vezetést a szovjet gazdaság rendszerében. Az Októberi Forradalmat követő első tíz évben a szovjet gazdaság vezetését elsősorban a nagy üzemi egységek, erős központosítás jellemezték. A Munka és Honvédelem Tanácsa által 1921. augusztus 12-én jóváhagyott a nagyipar helyreállításáról szóló alaprendelkezések ugyan már irányelvként mondták ki a vállalati önállóságot s ezzel együtt a vállalati vezető önállóságának kiterjesztését, ez az elv azonban a szovjet gazdaság rendszerében csak hosszú évek fejlődése során valósult meg. Ezt a helyzetet a szovjet gazdaság akkori állapota indokolta. A szovjet állami gazdaság szerveinek az új gazdasági politika viszonyai között, amikor az első világháború és a polgárháború okozta

⁷ Lenin ; Válogatott Művek. Szikra 1949. II. kötet 391. l.

súlyos rombolások következtében régi és elavult berendezésekkel, szűkös anyagi és pénzbeli forrásokra támaszkodva kellett dolgozniok, az eléggé magasfokú központosítás felett meg. A szovjet gazdaság még nem rendelkezett elegendő számú káder felett sem, akik képesek lettek volna minden termelő egységen belül megszervezni a piaci pozíciókért, a beszerzés és az értékesítés terén folyó harcot. A felelős egyszemélyi vezetés elvének széleskörű megvalósítására a feltételek csak a helyreállítási korszak végén, az első sztálini ötéves terv megindulásának idején jöttek létre. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottsága 1929. évi december hó 5-i határozata elindította a vezetés decentralizálásának folyamatát, amely természetesen párhuzamos volt a vállalati vezetők jogkörének és felelősségének kiterjesztésével. Ebben a fejlődésben döntő lökést jelentett Sztálin emlékezetes beszéde a gazdasági vezetők értekezletén, továbbá a Bolsevik Párt XVII. Kongresszusának határozata, amely a szervezeti munka megjavítása érdekében a népbiztosságok és a legnagyobb vállalatok közvetlen kapcsolatainak kiterjesztését rendelte el. Felszámolták ezzel párhuzamosan a funkcionális rendszert, amely a vállalatok és a felsőbb szervek vezetőinek feje fölött szakhatóságok közvetlen rendelkezésére nyújtott alkalmat. A szovjet gazdaság mai szervezeti felépítése a felelős egyszemélyi vezetés elvének szigorú, következetes érvényesítésén épül. A vállalatok általában közvetlenül a minisztériumok alá tartoznak, kivéve néhány területet, ahol tröszt-kötelékbe tartozó vállalatok működnek. A szovjet vállalaton belül is megvalósult az egyes részlegek vezetői jogkörének szilárd meghatározása. A főmérnök, a főtechnológus, a főkönyvelő, a művezető s a szovjet vállalat egyéb vezetői mindnyájan az egyszemélyi vezetés elve alapján működnek — mindegyik a maga területén.

3. A mi gazdaságunkban az egyszemélyi vezetés kérdését Rákosi elvtárs vetette fel 1949. augusztus 31-én, amikor követelte az egyéni felelősség visszaállítását. »Az igazgató felel az egész gyárért, a művezető, a mester a maga részlegéért« — mondotta Rákosi elvtárs. Az egyszemélyi vezetés kérdését nagy súllyal vetette fel Gerő elvtárs az MDP. II. Kongresszusán s újból hangsúlyozta ez év januárjában az országos aktívaértekezleten.

A szovjet tapasztalatokat értékesítve a magyar jog kezdettől fogva az egyszemélyi vezetés elve alapján állott. Már szocialista gazdaságunk építésének első idejében az egyszemélyi vezetés elvét rögzítette le a nemzeti vállalatról szóló 1948. évi XXXVII. törvény, bár ez a törvény az igazgató mellé tanácsadó jelleggel még ügyvezetőség szervezését tette lehetővé. Az egyszemélyes vezetés elvét elhomályosító különféle alakulatokat, amilyen az üzemi háromszög is, jogintézményként sohasem ismertük. Az állami vállalat szervezetét jelenleg szabályozó 1950. évi 32. számú törvényerejű rendelet az igazgatónak teljes vezetői jogkört ad s ezt a jogkört más jogszabályaink (pl. a fegyelmi szabályzat, egyes munkabérszabályok és más rendelkezések) egyes konkrét kérdésekben erőteljesen alátámasztják. Az elmúlt, 1951-es év — az MDP. II. Kon-

gresszusának határozatai nyomán — ezen a téren is hatalmas további fejlődést hozott.

A 123/1951.(VI. 17.)M. T. számú rendelet a vállalati főmérnökök, a 124/1951.(VI./17.)M. T. számú rendelet és a 125/1951.(VI. 17.)M. T. számú rendelet a főkönyvelők vezetői jogkörének részletes szabályozását hozta. Az 1.023/1951. (VII. 15.) számú minisztertanácsi határozat a termelés alsó parancsnokaira, a művezetőkre vonatkozólag mondotta ki azt az elvet, hogy a művezető a rábízott műhely teljesjogú vezetője, aki az egyszemélyi vezetés elve alapján felelős mindenért, ami a műhelyben a termelés területén történik.

Jogunk ezek szerint a szovjet tapasztalatok nyomán teljes szélességben megvalósította a felelős egyszemélyi vezetés állami biztosítékait. A felelős egyszemélyi vezetés elvének következetes gyakorlati megvalósulása politikai és szervezeti munkánk további fejlesztésének kérdése.

V

Az önálló gazdasági elszámolás

1. A szocialista vállalatok tervszerű vezetésének alapvető módszere az önálló gazdasági elszámolás, amelynek elméletét Lenin és Sztálin dolgozták ki. Az önálló gazdasági elszámolás kérdése kapitalista viszonyok között fel sem merül, mert ez a gazdaság a termelési eszközök magántulajdonán épül s ennél fogva minden magántulajdonos a dolog természete szerint saját hasznára és veszélyére folytatja a gazdálkodást. Ezzel szemben a szocialista gazdaságban, amely a termelési eszközök társadalmi tulajdonán alapszik, az önálló gazdasági elszámolás a gazdaság vezetésének olyan módszere, amely nem szükségszerűen, önműködően valósul meg, hanem amelyet a szocialista gazdaság folyamatainak mélyreható tudományos elemzése alapján kellett kidolgozni és szívós, következetes harcban kellett bevezetni.

Lenin az új gazdasági politika bevezetésével kapcsolatban 1921. októberében a hetedik moszkvakormányzósági pártértekezleten állapította meg először, hogy az egész állami ipar vezetését az önálló gazdasági elszámolás alapján kell megszervezni. Ezen a lenini útmutatáson alapszik a Munka és Honvédelem Tanácsának az az 1921-ben kelt rendelkezése, amely már elérendő célul tűzi ki az iparban az önálló gazdálkodás elvének érvényesítését.

Sztálin továbbfejlesztette a szocialista gazdaságtan elméletét és kimutatta az önálló gazdasági elszámolás jelentőségét a szocialista gazdaság fejlődése szempontjából. A gazdasági vezetők értekezletén tartott beszédében Sztálin kimutatta az önálló gazdasági elszámolás elvének szoros összefüggését a szocialista gazdaság akkumulációs lehetőségeivel és ezen keresztül az önálló elszámolás elvét a szocialista gazdaság egyik döntő fejlődési feltételeként jelölte meg.

2. A sztálini útmutatások nyomán a szovjet jog az önálló gazdasági elszámolás két alapvető jogi biztosítékát dolgozta ki: az egyik az állami vállalat jogi személyisége, a másik a vállalatok közti kapcsolatok szerződéses rendszere.

Az állami vállalat jogi személyisége a trösztkötelékbe nem tartozó, autonóm vállalatok tekintetében korán kialakult. Ezek voltak azok a nagy önálló egységek, amelyeknek gazdasági súlya szinte automatikusan biztosította a jogi különállást is. A trösztkötelékbe vont vállalatoknál ez a folyamat lényegesen lassabban, számos törvény, rendelet és egyéb rendelkezés eredményeképp jött létre. Az önálló gazdasági elszámolás elvének további fejlődését jelenti a Szovjetunióban a vállalaton belüli önálló gazdasági elszámolás, amely azonban természetesen sokkal kevésbé érinti a jog területét, mint a vállalati önálló elszámolás.

Az önálló gazdasági elszámolás rendszerének másik alapvető biztosítéka, a vállalatok közötti kapcsolatok szerződéses rendszere a huszas évek végén kezdett kialakulni a szovjet jogban. A szerződések alapvető formái kezdetben a felsőbb szervek által kötött különféle keretszerződések voltak, majd a decentralizáció előrehaladásával egyre inkább előtérbe került a közvetlen szállítási szerződés, tehát a vállalatok közvetlen szerződéses kapcsolata, amely ma már a szovjet jogban a szállítási szerződés fő formája. Emellett megmaradtak a felsőbb szervek által kötött szerződési formák is, a minisztériumi szerződések és a trösztök között létrejött szerződések, valamint széles körben ismeretesek a szerződések tartalmára irányadó szakmai szállítási feltételek.

3. A mi fejlődésünkben az önálló gazdasági elszámolás jogi biztosítékainak kérdése — éppen azért, mert támaszkodhattunk a Szovjetunió bőséges tapasztalataira — bizonyos fokig eltérő formában jelentkezett. Az, hogy a vállalat — akár közvetlenül a minisztérium alá tartozik, akár nem, — jogi személy, saját álló- és forgóalapja van, elszámolási különállással rendelkezik, sohasem volt vitás. A vállalati önálló elszámolás, mint vitatható probléma nálunk fel sem merült. Ezt mutatják egészen világosan a nemzeti vállalatról szóló 1948. évi XXXVII. törvény és a jelenleg érvényes 1950. évi 32. számú törvényerejű rendelet. Az ipari központokról szóló 7210/1948. Korm. számú rendelet, az egyesületekről szóló 102/1950. (IV. 4.) M. T. számú rendelet és a trösztökről szóló 122/1951./VI. 17./M. T. számú rendelet egyaránt azt mutatja, hogy a vállalati gazdasági, pénzügyi és jogi önállóság még a középfokú irányítás alá tartozó vállalatok esetében sem volt soha kétséges. Ez a tény egyik fényes bizonyítéka annak, mennyi nehézségtől, tapogatózástól, kísérletezéstől menti meg a népi demokráciák fejlődését az, hogy a Szovjetunió három évtizedet meghaladó gazdag tapasztalatai rendelkezésre állanak. Mindamellettt egy-két vonatkozásban, különösen a pénz- és hitelrendszer területén nem mindig érvényesült következetesen az önálló elszámolás elve. Az egyszámlarendszer és az ezzel kapcsolatos hitelrendszer bevezetése idején a kényszerhitel intézménye általában a hitelfolyósítás szinte automatikus, fedezetlen jellege kétségkívül ellene

szólt a vállalati önálló elszámolásnak. A kényszerhitelrendszer megszüntetése s most legutóbb a hitelrendszer átfogó állami szabályozása, amely a 19/1952. (III. 13.) M. T. számú rendelettel történt meg, kiküszöbölte ezeket a hiányosságokat s a Szovjetunió tapasztalatait felhasználva, következetesen érvényesíti az önálló elszámolás elvét.

Nálunk az önálló elszámolás bevezetése elsősorban a vállalaton belül, tehát a jog területétől távolabb eső területen jelentett és jelent ma is problémát. Gerő elvtárs az MDP. II. Kongresszusán így is vetette fel ezt a kérdést, amikor követelte, hogy az egyes részlegek, műhelyek, telepek önálló elszámolás alapján működjenek. Az önálló elszámolás rendszerének ilyen kiterjesztése szoros összefüggésben van azzal, hogy gazdasági vezetésünk s az ezzel kapcsolatos jogszabályok a vállalaton belül is egyre következetesebben érvényesítik az egyéni felelős vezetés elvét. Ilyen értelemben szabályozták a vállalaton belül az önállóan elszámoló egységek kiépítését a Népgazdasági Tanács 259/15/1950, 508/26/1950. és 125/6/1951. N. T. számú határozatai.

Az önálló elszámolás másik jogi biztosítója, a szerződési rendszer nálunk szintén kezdettől fogva, 1948. óta létezett. Érdemes megjegyezni, hogy bár a középfokú szervek (központok, trösztök, egyesületek) által kötött keretszerződés típusa korán kialakult nálunk, a szerződés főformája a mi jogunkban mindig a közvetlen szerződés volt. Szerződési rendszerünk legújabb szabályozása, a 206/1951. (XII. 18.) M. T. számú rendelet ezen a területen is teljes szélességben érvényesíti a Szovjetunió tapasztalatait.

VI

Elméleti következtetések

1. Befejezésül legyen szabad a vizsgált anyag alapján néhány elméleti következtetést levonnom annak bemutatására, hogyan igazolja a szovjet és a magyar jog anyagának ez a része a marxizmus-leninizmus elméletének az államra és a jogra, valamint általában a felépítményre, különösen pedig a szocialista felépítményre vonatkozó egyes megállapításait.

Az a széleskörű tételesjogi anyag, amelyet a szocialista gazdaság fejlődésének új feltételeivel kapcsolatban vizsgálat alá vettünk, mindenekelőtt lehetőséget ad arra, hogy elméleti szempontból megvizsgáljuk a *szocialista jog fejlődésének folyamatát*. A bemutatott tételes anyag voltaképpen nem volt más, mint a szocialista jog fejlődése egy-egy szakaszának anyaga meghatározott gazdasági kérdések köré csoportosítva. Ha elemezzük ennek a fejlődésnek jellemző vonásait s általánosítjuk a nyert tapasztalatokat, fontos — s tételes adatokkal dokumentált — következtetésekre juthatunk abban a kérdésben, hogyan fejlődik a szocialista jog.

A bemutatott tételes anyag ezenfelül lehetőséget ad arra is, hogy elméleti oldalról tanulmányozzuk a *népi demokratikus jog fejlődésének egyes sajátosságait*, különösen pedig azt a kérdést, mi a jelentőségük a népi demokrácia joga szempontjából a Szovjetunió tapasztalatainak, azoknak a jogi nézeteknek és intézményeknek, amelyek a szocialista jog fejlődése során a Szovjetunióban alakultak ki.

Az elméleti következtetéseket a két kérdés köré kívánom csoportosítani.

2. A szocialista jog fejlődésének azt a folyamatát, amelyet az ismertetett tételes joganyag tükröz, a jogfejlődésnek azokat az állomásait, amelyeknek eredményeképp a szocialista jog új intézményei alakulnak ki, röviden és sematikusán a következő tételekben lehet összefoglalni.

A szocialista gazdaság — fejlődésének egy-egy szakaszában — meghatározott feladatokat állít a szocialista társadalom elé. E feladatok a szocialista gazdaság megszilárdításának és továbbfejlesztésének szükségleteiből adódnak. A szocialista társadalom uralkodó osztályának, a dolgozó parasztsággal szövetséges munkásosztálynak élenjáró pártja, az osztály része, a kommunisták pártja a marxizmus-leninizmus tudományos elméletére támaszkodva felismeri és tudatosítja ezeket a feladatokat s kialakítja, megformálja azokat az eszméket, nézeteket, amelyek e feladatok megoldásának módjára s ezúton a szocialista gazdaság továbbfejlesztésére irányulnak. Ezek az eszmék, nézetek a munkásosztály s a vezetése alatt álló dolgozó tömegek alapvető érdekeit fejezik ki s azokat a munkásosztály s a vezetése alatt álló dolgozó tömegek, mint saját nézeteik, eszméik kifejezését elismerik, helyeslik. E nézeteknek, eszméknek megfelelően hozza azután létre a proletárdiktatura állama az új szocialista jogi intézményeket, amelyek közreműködnek a szocialista társadalom anyagi életének fejlődése által megérlelt feladatok megoldásában, a szocialista gazdaság megszilárdításában és továbbfejlesztésében.

A vizsgált tételes joganyag minden részében igazolja a szocialista jog fejlődésére vonatkozó ezeket a tételeket. A munkaerő, a munkabér, a munkafegyelem, az egyszemélyi felelős vezetés s az önálló gazdasági elszámolás kérdései kivétel nélkül olyan feladatok nyomán vetődtek fel, amelyeket a szocialista társadalom anyagi életének fejlődése érlelt meg — e fejlődés meghatározott szakaszában. Mindegyik kérdésben azt láttuk, hogy a kommunisták pártja — a Szovjetunióban a Bolsevik Párt, nálunk a Magyar Dolgozók Pártja — a marxizmus-leninizmus tudományos elméletére támaszkodva felismerte és tudatosította ezeket a feladatokat, kialakította, megformálta a feladatok megoldásának módjára, a tennivalókra vonatkozó eszméket, nézeteket. A kommunisták pártja ilyen módon kifejezte a munkásosztály s a dolgozó tömegek alapvető érdekeit a fejlődés adott szakaszában, kifejezte a munkásosztály s a dolgozó tömegek nézeteit, eszméit, amelyek a szocialista alap erősítésére, a szocialista gazdaság továbbfejlesztésére irányultak. S végül mindegyik vizs-

gált kérdésben azt láttuk, hogy a szocialista állam, a proletárdiktatura állama ezeknek az eszméknek megfelelően hozta létre a szocialista jog új intézményeit, amelyek közreműködtek a feladatok megoldásában, a szocialista gazdaság továbbfejlesztésében.

A szocialista jogi fejlődés folyamatának ez a leírása egy sor elméleti következtetésre nyújt alkalmat. Ezek közül néhány kézenfekvő, szembeötlő elméleti megállapítás a következő.

a) *A szocialista jogi intézmények a szocialista társadalomban uralkodó jogi nézeteknek megfelelően jönnek létre.*

Sztálin nyelvtudományi munkáinak egyik korszakalkotó jelentősége az emberiség tudományos fejlődése szempontjából abban van, hogy ezek a munkák a felépítmény fogalmának tudományosan pontos meghatározását s a felépítmény mibenlétének és összefüggéseinek sokoldalú vizsgálatát adják. »A felépítmény — mondotta Sztálin — a társadalom politikai, jogi, vallási, művészeti és filozófiai nézetei és az ezeknek megfelelő politikai, jogi és egyéb intézmények.«⁸ A nyelvtudományi munkákhoz kapcsolódó filozófiai irodalom kimutatta, hogy a felépítmény sztálini meghatározásában a nézetek, az ideológia előbbre helyezése az intézményekkel szemben mélyreható bepillantást enged a felépítmény szerkezetébe s különösen a felépítmény két részének, a nézeteknek és az intézményeknek egymáshoz való viszonyába. A nézet és az intézmény egymáshoz való viszonyában a nézet az elsődleges elem s a nézeteknek megfelelően jönnek létre az intézmények. Ez persze nem annyit jelent, hogy az intézményeket a nézetek hozzák létre. A nézeteket és intézményeket egyaránt *az alap hozza létre, de az intézményeket a nézeteknek megfelelően.* Ezt a megállapítást a vizsgált tételes jogi anyag alapján a jogi felépítményre úgy konkretizálhatjuk, hogy a jogi felépítmény szerkezetében az intézményekkel szemben a jogi nézetek elsődleges helyet foglalnak el, s a jogi intézmények a társadalomban uralkodó jogi nézeteknek megfelelően jönnek létre.

b) *A szocialista társadalomban uralkodó jogi nézetek a dolgozó parasztsággal szövetséges munkásosztály jogi nézetei, amelyeket a munkásosztály élenjáró pártja, a kommunisták pártja formál meg, fejez ki.*

Ennek a megállapításnak két lényeges eleme van. Az egyik elem az, hogy a szocialista jogi intézmények tartalmát meghatározó jogi nézetek a dolgozó parasztsággal szövetséges munkásosztály, tehát *a dolgozó többség jogi eszméi, nézetei.* A másik az, hogy ezeket az eszméket, nézeteket a munkásosztály nem szervezetlenül, anarchikusan fejezi ki, hanem szervezetten, *élcsapata, a kommunisták pártja útján.* A kommunisták pártja a vezető, a főerő a szocialista jogintézmények tartalmát meghatározó jogi nézetek megformálásában, kialakításában.

⁸ A szovjet nyelvtudomány kérdései. Szikra 1950. 223. l.

A megállapítás mindkét része, amely a vizsgált tételes joganyagból adódik, messzemenően igazolja a marxizmus-leninizmus klasszikusainak a proletárdiktaturára és a pártra vonatkozó megállapításait. »... minden eddigi osztályállam — mondotta Sztálin elvtárs — a kizsákmányoló kisebbség diktaturája volt a kizsákmányolt többség felett, míg a proletariátus diktaturája a kizsákmányolt többség diktaturája a kizsákmányoló kisebbség felett.«⁹ Ez a megállapítás igazolódik be a szocialista jog keletkezésének folyamatára vonatkozó abban a megállapításban, hogy a szocialista jogi intézmények tartalmát meghatározó jogi nézetek a dolgozó többség jogi nézetei, a munkásosztály vezetése alatt álló dolgozó tömegek jogi nézetei.

Ezeket a nézeteket pedig a párt, mint az osztály élenjáró része formálja meg, fejezi ki. »A párt — mondja ismét Sztálin elvtárs — nemcsak a proletariátus osztályegyesülésének legmagasabb formája, hanem egyben eszköz is a proletariátus kezében a diktatura kiharcolására, mikor még nem vívtuk ki s a diktatura megszilárdítására és kiépítésére, mikor már kivívtuk.«¹⁰ Továbbá: »... a párt a proletariátusnak nemcsak a diktatura kiharcolására kell, még jobban szüksége van rá azért, hogy a diktaturát a szocializmus teljes győzelmében megtartsa, megszilárdítsa és kiszélesítse.«¹¹ A vizsgált tételes anyag élesen világít rá a pártnak erre az eszköz-szerepére a proletárdiktatura megszilárdításában és kiszélesítésében. A párt ezt az eszköz-szerepet egyebek között azáltal tölti be, hogy — mint az osztály élenjáró része — kifejezi, megformálja osztályának és az osztály vezetése alatt álló dolgozó népnek jogi nézeteit. Ez a kifejezés, a dolgozó nép jogi nézeteinek ez a megformálása, természetesen nem annyit jelent, hogy a párt csupán annak regisztrálására szorítkozik, amit a dolgozó tömegek átélnek és gondolnak. A párt e jogi nézetek kialakításában, megformálásában is az osztály és a dolgozó tömegek előtt jár, vezeti a tömegeket akkor is, amikor kifejezi e tömegek legmélyebb, alapvető érdekeinek megfelelő jogi nézeteket. A párt ugyanakkor tudatosítja ezeket a nézeteket a munkásosztályban és a dolgozó tömegekben, ezek pedig helyeslik és elismerik ezeket a nézeteket, mint saját érdekeik, saját nézeteik legpontosabb, legkövetkezetesebb kifejezését.

c) *A párt a munkásosztály és a vezetése alatt álló dolgozó tömegek jogi nézeteinek megformálásában, kifejezésében a marxizmus-leninizmus tudományos elmélete alapján jár el.*

A szovjet és a magyar jog fejlődésének az az anyaga, amelyet megvizsgáltunk, igen élesen mutat rá arra az alapvető, meghatározó szerepre, amelyet a szocialista felépítmény egyik része, a marxista-leninista társadalomtudomány tölt be a szocialista felépítmény egészében. Ezúttal a tudomány és a felépítmény viszonyából csupán egy-két jogi vonatkozást kívánok kiemelni.

⁹ Sztálin ; A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 44. l.

¹⁰ Sztálin ; A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 94. l.

¹¹ Sztálin ; A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 94. l.

Ismeretes, hogy a marxista-leninista elmélet, a tudományos szocializmus elmélete olyan eleme a szocialista felépítménynek, amely még a hatalom megragadása, a proletárforradalom előtt alakul ki. Ennek a kialakulásnak, a társadalmi eszmék e továbbfejlődésének anyagi alapja abban van, hogy a kapitalista termelőmód fejlődése már felvetette a szocializmusba való átmenet történelmi feladatát. E feladat tudatosítása vezet a tudományos szocializmus kialakulására. A marxista-leninista elmélet alapvető eleme a párt kialakulásának is. Ahhoz, hogy a párt valóban a munkásosztály élcsapata lehessen, hogy az osztály, a dolgozó tömegek előtt járhasson, szükséges, hogy felszerelje magát a forradalmi elmélettel, a társadalmi fejlődés, a forradalom törvényeinek ismeretével. Megállapítottuk, hogy a szocialista jogi intézmények tartalmát meghatározó jogi nézetek megformálásában, kifejezésében vezető szerepe van a kommunisták pártjának. Ennek a vezető szerepnek a forrása egyebek között abban van, hogy a kommunisták pártja a munkásosztály s a vezetése alatt álló dolgozó tömegek érdekeinek megfelelő nézeteket a marxista-leninista elmélet alapján, a tudományos szocializmus elmélete alapján határozza meg. Ezek szerint a szocialista jog kialakulására, a szocialista jogi intézmények fejlődésére a marxista-leninista elmélet megállapításainak döntő hatása van. A szocialista jog egyik sajátos jellemvonása, hogy *olyan jog, amely a marxista társadalomtudomány alapján, a marxista-leninista elmélet alapján és annak megfelelően fejlődik.* Ez a szocialista jog fejlődésének egyik igen lényeges törvényszerűsége.

Igen fontos, hogy a marxista elméletnek és a szocialista jogi fejlődésnek ezt a viszonyát ne olyan viszonyoknak fogjuk fel, amelyben az elmélet egyhelyben állva és a gyakorlati tapasztalatok által nem befolyásolva végzi a maga meghatározott funkcióját. Az elmélet és a gyakorlat, egyebek között a jogi gyakorlat között állandó kölcsönhatás van, az elmélet — mint ezt a vizsgált tételes jogi anyag is mutatja — egyre újabb tapasztalatokat vesz fel a maga anyagába, egyre újabb és újabb következtetésekkel gazdagodik, egyes tételei változnak, kicserélődnek. A marxista tudomány e folyamat közben, a gyakorlattal való állandó érintkezésben, a gyakorlat állandó feldolgozása, a tapasztalatok általánosítása közben fejti ki hatását a szocialista jog irányában.

d) *A szocialista jog fejlődése világosan tükrözi a jogi és a politikai felépítmény egységét.*

A politikai és jogi felépítmény egysége valójában a burzsoá és egyéb kizsákmányoló felépítményekben is megvan. A jog tartalmát, fejlődésének irányát a kizsákmányoló társadalmi formákban is az uralkodó osztály érdekei, politikai törekvései, politikai vonala szabja meg. A szocialista felépítményben azonban ez az egység minőségileg új, magasabb síkon jelentkezik. A szocialista politikai és jogi felépítmény egysége a dolgozó tömegek akaratát, érdekeit kifejező politika egysége, a dolgozók akaratát, érdekeit szolgáló joggal.

A szocialista politikai és jogi felépítmény egysége az általunk vizsgált anyagban különösen két vonásban jut élesen kifejezésre. Az első vonás abban

van, hogy a szocialista társadalomban uralkodó politikai nézetek és intézmények, a Párt politikai irányvonala alapvetően fontos hatást gyakorolnak a jogi nézetek és intézmények alakulására. A kommunisták pártja, mint a proletárdiktatura alapvető politikai intézménye formálja meg, fejezi ki a dolgozó tömegek érdekének megfelelő politikai vonalat. Ez a politikai vonal, a politikai eszmék, nézetek — annyiban, amennyiben jogszabályok, jogi intézmények létrehozására irányulnak — egyben jogi nézetek is, s mint ilyenek meghatározzák a szocialista jogi intézmények tartalmát. A másik vonás az, hogy a jogi intézmények mindig egyben politikai intézmények is. Ennek a tételnek igazolására élő példa a szocialista jog minden intézménye. Az Alkotmány, amely a szocialista fejlődés útján elért eredményeket, a dolgozó nép vívmányait s egyben a jövő fejlődés irányát határozza meg, a szocialista jog alapvető intézménye, de egyben kiemelkedő politikai intézmény is. A szállítási szerződés, amely a szocialista polgári jog egyik nagyfontosságú intézménye, igen fontos eszköze a szocialista gazdaságpolitikának s mint ilyen, politikai intézmény. A politikai és a jogi nézetek és intézmények, a politikai és a jogi felépítmény, tehát úgy jelentkezik, mint ugyanannak az egységes felépítménynek két vonatkozása, amelyek között természetesen kölcsönhatás van, de amelyek közül a politikai nézetek és intézmények az alapvetőek.

2. Végül — de nem utolsó sorban — utalni kell arra az alapvető elméleti következtetésre, amely a vizsgált anyag alapján a szovjet tapasztalatoknak a népi demokrácia: mint a szocializmusba való átmenet sajátos formája számára való fontosságából adódik.

A népi demokráciát, mint a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet sajátos formáját úgy határozzuk meg, hogy a népi demokrácia olyan állam, amelynek segítségével a Szovjetunió győzelmének eredményeképp és a Szovjetunióra támaszkodva a dolgozó nép a munkásosztály vezetése alatt halad a kapitalizmusból a szocializmus felé. A népi demokrácia, mint politikai forma, mint a proletárdiktaturának, tehát a dolgozó többség uralmának sajátos formája, csak a Szovjetunió létezésének viszonyai között, csak a Szovjetunióra támaszkodva s vele szoros szövetségben jöhet létre és állhat fenn. A Szovjetunióra támaszkodás, a Szovjetunió állandó segítségének egyik döntő formája az, hogy a népi demokratikus állam a maga munkájában, a szocialista alap és a neki megfelelő felépítmény kialakításában és megszilárdításában hasznosítja azokat a tapasztalatokat, amelyek a Szovjetunió évtizedes harcai és fejlődése során jöttek létre. Ezek szerint a népi demokrácia, mint politikai forma sajátosságai közé tartozik, hogy ebben a formában állandó és széleskörű felhasználásra kerülnek a szovjet tapasztalatok.

A szovjet tapasztalatok felhasználása tehát nem pusztán ténylegesség, nem véletlen, amelynek a népi demokráciával, mint politikai formával nincs szükségszerű összefüggése. Éppen ellenkezőleg: a népi demokratikus fejlődés

s benne a népi demokratikus állami és jogi fejlődés szükségszerű velejárója az, hogy a fejlődés során felhasználásra kerülnek a szovjet fejlődés, benne a szovjet állami és jogi fejlődés tapasztalatai. *A népi demokrácia joga ezek szerint olyan jog, amelynek fejlődési törvénye a szovjet tapasztalatok, a szovjet jogi fejlődés tapasztalatainak az adott körülményekhez, a fejlődés adott fokához igazodó egyre következetesebb, egyre széleskörűbb érvényesítése.* Ez a legfontosabb elméleti következtetés, amelyhez elvezet a szocialista gazdaság fejlődési feltételeinek vizsgálata, a szovjet és a magyar jog tükrében.